

ПРОФЕСІЙНО СПРЯМОВАНА ПІДГОТОВКА ВОЛОНТЕРІВ ДО СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ІНТЕГРУВАННЯ МОЛОДИХ ІНВАЛІДІВ У СОЦІАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Н. О. МИРОШНІЧЕНКО

Необхідність виховання суспільної свідомості, спрямованої «на єдине сприйняття людини з функціональними обмеженнями», «на створення умов для інтегрування інвалідів у всі сфери суспільно корисної діяльності» відмічала в своїх дослідженнях Н. С. Морова [1, с. 92], на залежність успішності інтегрування від «позитивної зміни поглядів суспільства на інвалідність» вказували В. П. Гудоніс [4], Г. Х. Махортова [3, с. 45–59]. Без сумніву, неготовність здорових людей зрозуміти і прийняти інвалідів сьогодні в Україні є однією з найсерйозніших перешкод на шляху вирішення такого завдання.

Непідготовленість суб'єктів інтегрування може не лише знизити рівень ефективності інтеграційних процесів, але й призвести до психологічної травматизації як інвалідів, так і здорових людей [8, с. 45–59]. Тому можна сказати, що необхідна цілеспрямована розробка й апробація змісту та форм діяльності соціальних інституцій із формування адекватних уявлень спільноти про людей з обмеженими можливостями, а також умінь і навичок спілкування з цією категорією молоді.

Відправною точкою в обґрунтуванні необхідності активного залучення волонтерів до безпосередньої реалізації процесу інтегрування молодих інвалідів є врахування того факту, що у молодіжному середовищі друзі та ровесники є одним із впливових джерел інформації. Саме ровесники є найбільш «легкодоступним» джерелом інформації в умовах недостатнього розвитку інформаційних центрів та анонімних консультацій. Беручи до уваги зазначені вище причини та аргументи на користь залучення молоді до реалізації процесу інтегрування, нами був застосований метод «Рівний-рівному», сутність якого впливає з того, що головну участь у розповсюдженні знань бере сама молодь. На думку фахівців, які розробляли і впроваджували цей метод [7, с. 261], його переваги полягають у тому, що підліткове та юнацьке середовище є природним соціокультурним середовищем, доступність якого дорослим обмежена віком, мовою, стилями комунікації і ефективністю впливів.

Пріоритетним напрямом у процесі інтегрування інвалідів у соціум є розробка та впровадження адекватних форм соціально-педагогічної роботи зі всіма суб'єктами соціального оточення.

Зміст соціально-педагогічної роботи полягає у формуванні у суспільства адекватного ставлення до інвалідів. Основне завдання соціально-педагогічної роботи з волонтерами полягає у формуванні толерантної гуманістичної установки, яка є найважливішою характеристикою соціально-педагогічної позиції, особливо вона стосується гуманістичної установки майбутніх соціальних педагогів.

На цьому шляху волонтерам довелося попередньо подолати й певні перешкоди, бо серед волонтерів виявилися і такі, що не переймалися проблемами інвалідності у молоді, не підтримували доцільності інтегрування, не виявили правильного розуміння поняття «соціальне інтегрування». Подібні прорахунки та висловлені побажання стосовно напрямів удосконалення інтегрування молоді з функціональними обмеженнями в соціум ми використали при обґрунтуванні соціально-педагогічних умов інтегрування. Це стосувалося, передусім необхідності створення системи підготовки волонтерів до роботи в інтегрованому середовищі, забезпечення оптимального психологічного мікросередовища для інтегрування молоді з функціональними обмеженнями та сприяння підвищенню соціальної активності цих осіб.

Серед умов, які необхідно створити для молоді з функціональними обмеженнями в клубі спілкування, волонтери виділяли:

створення атмосфери, в якій би не акцентувалась увага на вадах здоров'я, формування гуманного ставлення з боку здорових однолітків, забезпечення оптимальних психолого-педагогічних умов роботи, під час якої зменшувалися б акценти на фізичних вадах молоді з функціональними обмеженнями;

виявлення достатньої уваги до особистостей, але без їх виділення із загальної маси;

використання всіх можливостей для попередження дискримінації та відчуження щодо них.

Крім спілкування з однолітками, в позанавчальний час групу волонтерів-студентів було залучено до активної участі в розробці, організації і проведенні заходів клубу. Тому важливою додатковою умовою залучення студентів-волонтерів до складу ініціативної групи волонтерів було їх наступне навчання.

Процес навчання волонтерів полягав не лише у передачі необхідних знань, але й формуванні особистості молодої людини, яка здатна приймати рішення самостійно, брати на себе відповідальність за можливі наслідки. Під час навчання волонтерів було організовано послідовні регулярні робочі зустрічі в позанавчальний час, які проходили у формі інтерактивних семінарів, з використанням ролевих ігор та інших елементів тренінгу. Процес підготовки волонтерів є надзвичайно важливою умовою, від реалізації якої залежить подальше сприйняття цільовою аудиторією інформації.

Професійна кваліфікація волонтерів-студентів звичайно низька, але беремо до уваги те, що ці волонтери навчаються за спеціальністю «соціальний педагог», є студентами третього курсу і пройшли навчання з професійних дисциплін, що дає їм змогу кваліфікованіше надавати послуги. Вони володіють іншими якостями та здібностями, а саме створення атмосфери рівних можливостей для дітей і молоді з функціональними обмеженнями, тому ця категорія волонтерів є незамінною у практичній діяльності:

по-перше, молоді люди абсолютно мобільні;

по-друге, у молодих людей немає комунікаційних проблем з дітьми і молоддю – об'єктами соціальної роботи;

по-третє, бажання волонтерів оволодіти новими знаннями та навичками дозволяє підключати їх до нових, ще не розроблених програм, коли паралельно з роботою йде активне навчання, пошук нових форм і методів.

Робота з ними вимагає врахування кількох важливих правил:

робота волонтера не повинна заважати навчанню;

робота не повинна бути одноманітною;

у кожній справі, яку довірили молоді, обов'язково має бути місце для їхньої власної ініціативи і самостійних рішень, а також персональної відповідальності;

їх участь у волонтерському русі має бути погодженою з батьками;

потрібно чітко визначити засоби заохочення, ні в якому разі не обіцяти більше, ніж можна дати;

необхідно демонструвати перспективи їхньої діяльності в організації і обговорювати з ними плани на майбутнє.

До найпродуктивніших форм роботи з волонтерами в «Школі волонтерів» належать:

лекція як базовий метод при навчанні волонтерів у напрямку роботи з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями;

бесіда на заняттях для волонтерів для більш плідної взаємодії з групою, для закріплення матеріалу і вивчення нового, для визначення настрою групи тощо;

ділова гра на заняттях з різних напрямків соціальної роботи у роботі з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями для ефективного засвоєння матеріалу й набуття практичних навичок;

«мозковий штурм» на заняттях волонтерів для стимулювання до вивчення тієї чи іншої теми та більш ефективного навчання;

дискусія з волонтером або з групою волонтерів з найбільш актуальних гострих питань, тем;

колоквіум як форма обговорення проблеми за участю більшості членів групи;

семінар – практикум для волонтерів та працівників соціальних служб у напрямку роботи з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями для подальшого засвоєння теоретичних знань;

тренінг для волонтерів для ефективнішого вивчення тем навчання;

конференції для працівників і волонтерів для обміну досвідом та напрацювання методик викладання і навчання волонтерів роботі з інвалідами;

«круглий стіл» для волонтерів із залученням державних та громадських структур з метою обговорення взаємодії з питань функціонування клубів спілкування для людей з обмеженнями;

збори волонтерів різних центрів для обміну досвідом і напрацювання нових форм роботи з інвалідами [6].

В організації та здійсненні соціально-педагогічного інтегрування молоді з функціональними обмеженнями волонтер-студент бере на себе виконання таких функцій:

діагностичної, що була спрямована на встановлення «соціального діагнозу» – оцінку сімейного стану, міжособистісних відносин у колективі, з'ясування медико-психологічних потреб з урахуванням профілю захворювання, визначення кола інтересів та здібностей, розвиток яких сприяв би формуванню соціальної стійкості як важливого показника інтегрованості індивіда;

організаційної, що передбачає активізацію соціально-педагогічної діяльності волонтерського колективу, спрямованої на розвиток у молоді з функціональними обмеженнями потребами ініціативи і

творчості в намаганні «бути сприйнятими» в навколишньому соціумі; виявлення і розвиток нерозкритих резервів;

сприяння суспільному визнанню й підтримці, раціональному працевлаштуванню та подальшій професійній адаптації на робочому місці;

допомогу в підготовці їх до сімейного життя, включаючи адекватну їхньому внутрішньому стану психологічну установку;

взаємодію медичних, освітніх, культурних, спортивних, правових напрямів, громадських товариств та благодійних організацій, що опікуються комплексною багатопрофільною інтеграцією;

освітньо-виховної, що була спрямована на залучення молоді з функціональними обмеженнями до активного життя в навколишньому соціумі, формування у них адекватного ставлення до сім'ї, волонтерського колективу, використання у виховному процесі всіх засобів і можливостей суспільства, виховного потенціалу мікросередовища, а головне – на задіяння внутрішніх резервів молоді людини з функціональними обмеженнями як важливої рушійної сили процесу інтегрування;

прогностичної, метою якої стало програмування, прогнозування та проектування соціальної роботи з молоддю з функціональними обмеженнями з волонтерами шляхом внесення конкретних пропозицій в організацію навчального процесу, виконання інтеграційних заходів та культурно-масової роботи;

сприяння процесу соціального розвитку конкретного мікросоціуму, а в його середовищі – становленню тих соціальних інститутів, діяльність яких спрямована на надання допомоги молоді з функціональними обмеженнями (волонтерський рух, навчально-реабілітаційний центр);

попереджувально-профілактичної та соціально-терапевтичної роботи, спрямованої на профілактику прогресування наявних захворювань і виникнення «хвороб цивілізації», підвищення медико-генетичних знань серед молоді з функціональними обмеженнями як майбутніх батьків, урахування і приведення в дію соціально-правових та юридичних механізмів захисту прав інвалідів, вихід із пропозиціями у відповідні соціальні інститути з надання пільг;

організаційно-комунікативної діяльності, що передбачає залучення до індивідуального шефства над конкретними особами з функціональними обмеженнями волонтерів, членів студентських гуртків самопомоги; організацію спільної підготовки до занять і відпочинку молоді з метою формування доброзичливих взаємин;

охоронно-захисної, що передбачає використання всього арсеналу розроблених та чинних правових норм щодо захисту прав і інтересів молоді з функціональними обмеженнями (пільги для вступу у вищі навчальні заклади, під час навчання, квотування робочих місць при працевлаштуванні тощо);

сприяння застосуванню заходів примусу та реалізації юридичної відповідальності щодо осіб, які допускають прямі безпосередні протиправні дії відносно означеного контингенту (відсутність чи припинення компенсації витрат на навчання, недостатнє забезпечення технічними засобами пересування і навчання та ін.) [6; 7; с. 15–17].

Навчання в «Школі волонтерів» дозволило молоді розвинути особистісні, професійні й творчі здібності, обміркованіше обрати професійну сферу, навчитися працювати з людьми з функціональними обмеженнями, а головне – сформувати позитивне толерантне ставлення до молодих інвалідів.

Навчання здійснюється в позаурочний час за трьома модульними спецкурсами.

Підготовчий етап: загальна інформація про волонтерську діяльність і «Школу волонтерів»:

1. Історія волонтерського руху.
2. Визначення понять «волонтерська діяльність», «волонтер» (мотивація, знання, вміння, форми, методи, навички волонтера).
3. Напрями волонтерської діяльності:
 - а) за сферами діяльності; б) за проблемами; в) за категоріями.
4. «Школа волонтерів» (зміст, структура, система підготовки, навчальні плани та програми, учасники).

Перший етап навчання в «Школі волонтерів» спрямований на самопізнання: за допомогою соціально-психологічних методів дослідження (ділових ігор, анкет, опитувальників, тестів, проєктивних малюнків, незакінчених речень тощо) визначити в учасників програми: самооцінку, темперамент, особливості характеру, комунікативні здібності, організаторські здібності, рівень тривожності, рівень конфліктності.

Другий етап навчання в «Школі волонтерів» спрямований на формування загальних знань, умінь, навичок. Волонтери брали участь у тренінгах на комунікативність, на подолання конфліктності, на етичність, на релаксію та творчість.

Третій етап навчання в «Школі волонтерів» полягав у формуванні спеціальних знань, умінь і навичок роботи з молодими інвалідами (специфіка роботи з цією категорією клієнтів, розкриття змісту, мети, завдань програми, принципів роботи з інвалідами, методи та форми роботи, знання, вміння, навички, техніка безпеки під час роботи тощо):

принципи роботи з інвалідами; особливості роботи з молодими інвалідами;

напрями роботи з молоддю з функціональними обмеженнями; подолання стереотипів сприйняття інвалідів; формування толерантності; організація роботи на консультативному пункті «Довіра»; дотримання техніки безпеки;

особливості догляду та гігієни; профілактика від лежнів; техніка та способи переміщення осіб, котрі користуються візком.

Заключним етапом навчання є виїзний семінар, на якому волонтери здають іспит в ігровій формі й мають змогу практично застосовувати набуті навички. Наприкінці семінару учасник отримує сертифікат про те, що він пройшов навчання у «Школі волонтерів» і може використовувати отримані знання та вміння для проведення волонтерської діяльності за програмами соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді.

Волонтерська діяльність важлива не лише для суспільства, але й для волонтера як особистості. Результатом цього є: допрофесійна підготовка, професійне самовизначення та становлення; оволодіння знаннями й практичними навичками соціальної роботи з дітьми та молоддю; досвід індивідуальної і групової роботи з ровесниками та дорослими; нові друзі, цікаве дозвілля, змістовна зайнятість можливість допомогти іншим; розвиток лідерських якостей, творчих здібностей самовираження й становлення молоді людини як особистості, як активного члена суспільства; можливість брати участь у процесах прийняття рішень, які стосуються молоді.

У спілкуванні з молоддю з функціональними обмеженнями волонтерам рекомендовано проявляти увагу та турботу, але не надмірну і не надто помітну для оточення, а спеціальні технології навчання використовувати без акценту на особистість, якій вони адресовані.

Отже, виходячи з вищезазначеного, можна стверджувати, що для процесу інтеграції молоді з функціональними обмеженнями в соціальне середовище підготовка навколишнього середовища і підготовка молодих інвалідів є тим середовищем, в якому розгортається процес.

Список використаної літератури

1. Морова Н. С. Основы социально-педагогической реабилитации детей с ограниченными возможностями : дис. ... доктора пед. наук / Н. С. Морова. – М., 1998. – 416 с.
2. Мирошніченко Н. О. Соціально-педагогічні умови інтегрування молоді з функціональними обмеженнями в сучасне середовище : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Н. О. Мирошніченко. – К., 2008. – 190 с.
3. Махортова Г. Х. Проблемы психологической адаптации детей с нарушениями в условиях массовой школы / Г. Х. Махортова // Дефектология. – 1996. – № 4. – С. 45-50.
4. Гудонис С. В. Опыт и перспективы интегрированного обучения детям с затронутым зрением / С. В. Гудонис // Дефектология, – 1998. – № 2. – С. 75-81.
5. Іванова І. Б. Професійна підготовка студентів з особливими потребами в адаптації / І. Б. Іванова // Вісник університету «Україна». – 2001. – № 1. – С. 86-90.
6. Підготовка волонтерів та їх роль у реалізації соціальних проектів / [Під заг.ред. І. Д. Звереві, Г. І. Лактіонової]. – К. : 2001. – 49 с.
7. Платонова Н. М. Основы социальной педагогики : Учебное пособие / Н. М. Платонова. – С-Пб. : Изд-во С-Пб. ун-та, 1997. – 120 с. – С. 117.